

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

14 stycznia 2025 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Krzysztof Grzesiowski (przewodniczący)

SSN Agnieszka Góra-Błaszczkowska

SSN Ewa Stefańska (sprawozdawca)

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 14 stycznia 2025 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej Banku spółki akcyjnej w W.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie
z 10 lipca 2019 r., VI ACa 1712/17,
w sprawie z powództwa U. L.
przeciwko Bankowi spółce akcyjnej w W.
o zapłatę,

1) oddala skargę kasacyjną;

2) zasądza od pozwanego na rzecz powódki kwotę 2700 (dwa tysiące siedemset) złotych tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.

Agnieszka Góra-Błaszczkowska

Krzysztof Grzesiowski

Ewa Stefańska

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 17 maja 2017 r. Sąd Okręgowy w W. zasądził od Banku S.A. w W. na rzecz U. L. kwoty 25 258,40 zł oraz 20 756.82 CHF z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 21 listopada 2013 r. do dnia zapłaty (punkt I); w pozostałym zakresie oddalił powództwo (punkt II) i orzekł o kosztach postępowania (punkty III i IV).

Sąd Okręgowy ustalił, że 21 lutego 2007 r. U. L. i Bank S.A. w W. zawarli umowę kredytu, zgodnie z którą Bank zobowiązał się do udzielenia powódce kredytu w kwocie 363 600 zł na budowę domu jednorodzinnego metodą gospodarczą. Powódka miała sprecyzowany zamiar uzyskania kredytu w CHF, dlatego nie skorzystała z oferty kredytu w PLN w Banku1. W pozwanym Banku uzyskała informację o kredycie indeksowanym jako korzystniejszym dla niej finansowo. Po złożeniu przez powódkę niezbędnej dokumentacji, projekt umowy został przygotowany przez Bank. Przed podpisaniem umowy powódka nie otrzymała informacji dla wnioskodawców ubiegających się o produkty hipoteczne indeksowane kursem waluty obcej opartej na zmiennej stopie procentowej ani informacji dotyczącej stosowania przez Bank spreadu. W oddziale Banku były wywieszone jedynie tabele kursów walut. Powódka nie miała możliwości negocjowania poszczególnych zapisów umowy, poza tymi, które dotyczyły marży i oprocentowania. Po zapoznaniu się z umową nie miała do niej pytań ani zastrzeżeń, nie wносиła też o wcześniejsze doręczenie jej projektu umowy celem zapoznania się z nim.

24 sierpnia 2007 r. do umowy został zawarty aneks nr [...], zgodnie z którym kredyt został powiększony o 90 000 zł., tj. do łącznej kwoty 453 600 zł. Strony zawarły 16 października 2008 r. aneks nr [...]1 do umowy, zgodnie z którym został wprowadzony okres karencji w spłacie kredytu wynoszący 24 miesiące. Na skutek tego kredyt podlegał spłacie w 192 ratach, w tym 24 obejmujących odsetki w okresie karencji oraz 168 równych ratach miesięcznych, zawierających malejącą część odsetek i rosnącą część raty kapitałowej. Zgodnie z § 6 ust. 3 umowy, kredyt został oprocentowany stawką Libor 3M i marżą wnoszącą 1,1 %. Aneksem nr [...] nastąpiła zmiana marży z 1,1 % do 1,35 %. Zgodnie z § 2 umowy, każda transza kredytu podlegała indeksacji do waluty CHF, po przeliczeniu wypłaconej transzy według kursu kupna waluty CHF określonego w tabeli kursów walut obcych, obowiązującej u kredytodawcy w dniu uruchomienia danej transzy. Zgodnie z § 7 ust. 1 umowy oraz

§ 8 ust. 3 w zw. z § 2 pkt. 19 regulaminu, raty spłaty kredytu zostały wyliczone przy zastosowaniu kursu sprzedaży CHF na podstawie tabeli kursów obowiązującej u pozwanego w dacie spłaty danej raty. Powódka dokonywała spłaty poszczególnych rat według wyżej opisanego schematu. 13 kwietnia 2011 r. strony zawarły aneks nr [...]2 do umowy, zgodnie z którym powódka zobowiązała się spłacić kwotę kredytu w CHF. Od raty 49 płatnej 12 maja 2011 r., powódka rozliczała się w walucie CHF. Na zabezpieczenie zawartej umowy powódka ustanowiła hipotekę kaucyjną do kwoty 771 120,00 zł, przystąpiła też do ubezpieczenia grupowego zawartego pomiędzy Bankiem i P.

Pismem z dnia 21 października 2013 r. powódka wezwała Bank do zwrotu nienależnie pobranych korzyści, z uwagi na ich bezpodstawne przeliczenie na CHF, w kwocie 150 000 zł, zaproponowała zmianę stopy procentowej na WIBOR, wezwała Bank do próby ugodowej. Żadne z tych działań nie przyniosło oczekiwanego rezultatu. Pismem z 8 czerwca 2015 r. powódka złożyła pozwanemu oświadczenie o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia woli złożonego pod wpływem błędu. Wskazała, że w chwili podpisywania umowy działała w mylnym przekonaniu co do kluczowych parametrów umowy, dotyczących całkowitych kosztów kredytu, rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania oraz składników wynagrodzenia banku. W tym samym dniu dokonała wypowiedzenia umowy limitu w rachunku osobistym.

Wyrokiem z 14 grudnia 2010 r., wydanym w sprawie XVII AmC 426/2009 toczącej się przeciwko Bankowi S.A. w W., Sąd Okręgowy w Warszawie Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów uznał za niedozwolone i zakazał wykorzystywania w obrocie z konsumentami postanowień wzorca umowy o treści: (1) „Kredyt jest indeksowany do CHF/USD/EUR, po przeliczeniu wypłaconej kwoty zgodnie z kursem kupna CHF/USD/EUR według Tabeli Kursów Walut Obcych obowiązującej w Banku w dniu uruchomienia kredytu lub transzy”, (2) „W przypadku kredytu indeksowanego kursem waluty obcej kwota raty spłaty obliczona jest według kursu sprzedaży dewiz, obowiązującego w Banku na podstawie obowiązującej w Banku Tabeli Kursów Walut Obcych z dnia spłaty”, (3) „Bank zastrzega sobie prawo do zmiany Regulaminu, w szczególności w przypadku wprowadzania nowych przepisów prawnych lub ich zmiany oraz dostosowania do koniecznych zmian wprowadzonych w obowiązującym w Banku systemie informatycznym”, (4) „Bank

zastrzega sobie prawo do zmiany cennika w okresie obowiązywania umowy kredytu, jeżeli wystąpi przynajmniej jedna z poniższych przyczyn...” Sąd Okręgowy ustalił, że postanowienia ujęte w przytoczonym wyżej wyroku są analogiczne do zawartych w § 2 ust. 2 umowy łączącej strony niniejszego postępowania oraz § 8 ust. 3 regulaminu.

Sąd pierwszej instancji ocenił roszczenie powódki za zasadne, a jako przesłankę uwzględnienia roszczenia przyjął nieważność umowy kredytu. Zdaniem Sądu Okręgowego, zakres informacji udzielonych przez Bank przed zawarciem umowy kredytu był niewystarczający, a dane dotyczące stabilności waluty CHF nie zawierały perspektywy czasowej, która pozwalałaby w sposób miarodajny dokonać rzeczywistej oceny kosztów kredytu.

Według Sądu Okręgowego, zawarta przez strony umowa nie jest umową kredytu w rozumieniu art. 69 pr. bank., w brzmieniu obowiązującym w dacie jej zawarcia, z uwagi na zastosowanie w niej klauzuli indeksacyjnej zakładającej przeliczenie kwoty udzielonego i wypłaconego kredytu do miernika w postaci franka szwajcarskiego. Sąd pierwszej instancji wskazał, że kredyt został udzielony w walucie polskiej, zaś kwota zadłużenia, na skutek zastosowania indeksacji została wyrażona w walucie obcej (franku szwajcarskim), od której były rozliczane raty spłacane przez powódkę (§ 2 pkt. 1). Sąd Okręgowy stwierdził, że chociaż zobowiązanie i raty wyrażone są w CHF, nie przesądza to o walutowym charakterze kredytu, który został udzielony w PLN. Wskazuje na to literalne brzmienie umowy, zgodnie z którym na zabezpieczenie wierzytelności została ustanowiona hipoteka kaucyjna do kwoty 771 120 PLN. Zdaniem Sądu Okręgowego, taka konstrukcja umowy nie była przewidziana w Prawie bankowym w dacie jej zawarcia, co jednak nie przesądza o jej nieważności (art. 58 k.c.), jako sprzecznej z art. 69 pr. bank. Według Sądu pierwszej instancji, umowa taka nie sprzeciwiała się zasadzie swobody umów wyrażonej w art. 353¹ k.c., a jej dopuszczalność była aprobowana w doktrynie i orzecznictwie sądowym. Ostatecznie zaaprobowano taki rodzaj umowy w ustawie antyspreadowej z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy - Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2011 nr 165 poz. 984).

Sąd Okręgowy uznał za zasadny zarzut powódki dotyczący abuzywności klauzul umownych. Powołał się przy tym na wyrok SOKiK w Warszawie z 14 grudnia

2010 r., który uznał za niedozwolone postanowienia odpowiadające normatywnie postanowieniom zawartym w § 2 ust. 2 zd. 1 łączącej strony umowy, traktujące o klauzuli indeksacyjnej. Postanowienia o zacytowanej treści zostały wpisane do rejestru klauzul niedozwolonych prowadzonego przez Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów. Sąd pierwszej instancji nie podzielił natomiast twierdzeń pozwanego o potrzebie dokonania kontroli indywidualnej powyższych postanowień umownych, uznając, że jest związany powołanym orzeczeniem, zgodnie z zasadą wyrażoną w art. 365 k.p.c. w zw. z art. 479⁴³ k.p.c. w zw. z art. 9 ustawy o zmianie ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów oraz niektórych innych ustaw z dnia 5 sierpnia 2015 r. Sąd Okręgowy uznał następnie, że klauzula indeksacyjna jest postanowieniem umownym odnoszącym się do głównego świadczenia stron, co powoduje, że klauzula nie poddaje się ocenie w kategoriach postanowienia niedozwolonego art. 385¹ k.c.

Zdaniem Sądu Okręgowego konsekwencją abuzywności postanowień umownych jest brak związania nimi powódki w zakresie kursów walut określanych w Tabeli Kursów Walut Obcych ustalanych jednostronnie przez Bank. To powoduje, że w umowie powstaje luka, na skutek której zachodzi niemożność określenia wysokości zobowiązania powódki w CHF, określenia wysokości kwoty jej zadłużenia w walucie obcej. Sąd pierwszej instancji uznał przy tym, że nie jest dopuszczalne dokonywanie obliczeń kwoty wyrażonej w złotych polskich, bowiem prowadziłoby to do bezprawnego zignorowania klauzuli indeksacyjnej, stanowiącej przedmiotowo istotny element umowy. Sąd Okręgowy wskazał, że nie jest uprawniony do dokonywania jakiegokolwiek modyfikacji umowy, do czego doprowadziłoby przyjęcie przez sąd kursu ocenionego jako obiektywny bądź sprawiedliwy, bowiem takie działanie doprowadziłoby do niedopuszczalnej redukcji utrzymującej skuteczność niedozwolonego postanowienia umownego.

W ocenie Sądu Okręgowego, stwierdzona nieważność umowy powoduje, że powódka może domagać się zapłaty na podstawie art. 410 k.c. Sąd nie podzielił zarzutu, że powódka spełniła świadczenie ze świadomością braku jej obowiązku w tym zakresie. Uznał, że roszczenie powódki nie musi być badane co do wysokości, pozostaje w granicach roszczenia wobec Banku wynikającego z obowiązku wzajemnego rozliczenia się, jako efektu stwierdzenia nieważności umowy. Powódce

będzie przysługiwało roszczenie o zwrot wszelkich kwot zapłaconych Bankowi w związku z wykonywaniem umowy kredytowej, Bankowi zaś roszczenie o zwrot kwoty faktycznie wypłaconego kredytu (art. 410 § 1 k.c. w zw. z art. 405 k.c.) Przy tym, strony będą mogły skorzystać z instytucji potrącenia.

Wyrokiem z 10 lipca 2019 r. Sąd Apelacyjny w Warszawie oddalił apelację pozwanego i orzekł o kosztach postępowania.

Sąd Apelacyjny zaakceptował stanowisko Sądu Okręgowego co do tego, że zakres informacji udzielonych powódce przez Bank przed zawarciem umowy kredytu był niewystarczający, ponieważ dane dotyczące stabilności waluty CHF nie zawierały perspektywy czasowej, która pozwalałaby dokonać rzeczywistej oceny ryzyka walutowego i kosztów kredytu. Blankietowa informacja zawarta w paragrafie 5 ust. 4 umowy kredytu nie objaśniała przy tym mechanizmu klauzuli indeksacyjnej, tj. że będzie ona generować zmienność przepływów z umowy kredytu i że zmienność ta będzie zależała nie tylko od zmiany kursu waluty, ale także różnicy pomiędzy kursem kupna i sprzedaży, przy czym kurs waluty, jak i wysokość spreadu walutowego, miał ustalać pozwany Bank.

Sąd Apelacyjny podzielił ocenę Sądu Okręgowego, że klauzule zawarte w umowie kredytu oraz mającym zastosowanie regulaminie kredytowania osób fizycznych, określające mechanizm indeksacji kwoty kredytu (§ 2 ust. 2 umowy i § 8 ust. 3 Regulaminu) są tożsame do tych, które zostały wpisane do Rejestru klauzul niedozwolonych. Dokonany wpis był skutkiem przegranego przez pozwanego Bank procesu wytoczonego przez Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, dotyczącego kontroli abstrakcyjnej wzorca umowy, którym posługiwał się pozwany Bank. Sąd drugiej instancji uznał za nietrafne zarzuty dotyczące rzekomo innej treści postanowień, które obowiązywały powódkę, od tych uznanych przez SOKiK za niedozwolone.

Sąd Apelacyjny wskazał, że z art. 479⁴³ k.p.c. wynikało, iż prawomocny wyrok SOKiK o uznaniu postanowień umownych za niedozwolone ma skutek wobec osób trzecich od chwili wpisania go do rejestru klauzul niedozwolonych. Przepis ten wprawdzie utracił moc, jednak zgodnie z art. 9 ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów oraz niektórych innych

ustaw (Dz. U. poz. 1634) w odniesieniu do postanowień wzorca umowy, które zostało wpisane do rejestru postanowień wzorców umów uznanych za niedozwolone, stosuje się przepisy w brzmieniu dotychczasowym, nie dłużej niż 10 lat od dnia wejścia w życie tej ustawy. Sąd odwoławczy wskazał, że zakres mocy wiążącej wyroków SOKiK rozstrzygnęła uchwała 7 sędziów Sądu Najwyższego z 20 listopada 2015 r., III CZP 17/15, zgodnie z którą prawomocność materialna wyroku uznającego postanowienie wzorca umowy za niedozwolone wyłącza powództwo o uznanie za niedozwolone postanowienia tej samej treści normatywnej stosowanego przez przedsiębiorcę pozwanego w sprawie, w której wydano ten wyrok (art. 365 i 366 k.p.c.).

Według Sądu Apelacyjnego, w związku z rozszerzoną prawomocnością orzeczeń SOKiK, skutek materialny rzeczy osądzonej prawomocnych rozstrzygnięć sądu odnośnie do wzorca umownego rozciąga się na postępowania indywidualne pomiędzy danym przedsiębiorcą, a każdym konsumentem, który zawarł z tym przedsiębiorcą umowę w oparciu o ten sam wzorzec. Innymi słowy, wyrok wiąże pozwanego w sporach z konsumentami, którzy zawarli umowę zawierającą daną klauzulę. Przedsiębiorca, przeciwko któremu zapadł wyrok SOKiK, musi liczyć się z tym, że w każdym indywidualnym sporze z jego udziałem ogół konsumentów, którzy zawarli z przedsiębiorcą umowę, do której stosuje się taki wzorzec umowy, może powoływać się na prejudycjalny skutek tego wyroku, co oznacza, że sąd musi uznać dane postanowienie umowne za niedozwolone. W tym znaczeniu kontrola indywidualna postanowień umownych uznanych za niedozwolone jest wyłączona, ponieważ naruszałaby regulację zawartą w art. 479⁴³ k.p.c.

Odnosząc się do kwestii indywidualnego uzgodnienia spornych postanowień umownych, Sąd Apelacyjny wskazał, że jego brak wynika z charakteru zawartej umowy opartej o treść stosowanego przez bank wzorca umownego oraz regulaminu. Zgodnie z art. 3 ust. 2 Dyrektywy 93/13/WE, klauzule znajdujące się w zestandaryzowanym tekście, nie mogą być traktowane jako indywidualnie uzgodnione. Aby postanowienie mogło być uznane za uzgodnione indywidualnie, konsument musi mieć zapewnione nie tylko prawo decydowania o treści postanowienia, ale przede wszystkim faktyczne, rzeczywiste i obiektywne możliwości realizowania tego prawa.

Sąd Apelacyjny wskazał następnie, że kredyt udzielony powódce był kredytem indeksowanym kursem waluty obcej CHF, co wynika z § 2 pkt 2 umowy kredytu oraz z § 3 ust. 1 Regulaminu kredytowania osób fizycznych w ramach usług bankowości hipotecznej w Banku S.A. Sąd odwoławczy uznał, że umowa kredytu indeksowanego mieści się w konstrukcji ogólnej umowy kredytu bankowego, stanowi jej możliwy wariant (art. 353¹ k.c. w związku z art. 69 pr. bank.). Przychylił się do stanowiska, że klauzula indeksacyjna zawarta w umowie kredytu indeksowanego kursem waluty obcej powinna być uznana za określającą główne świadczenia stron. W ocenie Sądu Apelacyjnego nie można uznać, że postanowienia dotyczące indeksacji ograniczały się jedynie do sposobu przeliczenia kwoty i określenia sposobu zmiany wysokości świadczenia kredytobiorcy w przyszłości, ale wprost świadczenie to określały. Bez przeprowadzenia przeliczeń wynikających z indeksacji nie doszłoby do ustalenia wysokości kapitału podlegającego spłacie, wyrażonego w walucie obcej, jak również nie doszłoby do ustalenia wysokości odsetek, które zobowiązany jest zapłacić kredytobiorca. Postanowienia umowne dotyczące indeksacji regulują obliczanie salda kapitału podlegającego spłacie, w oparciu o klauzule indeksacyjne następuje także wyliczenie rat kapitałowo- odsetkowych, wyliczenie bazuje, jak była mowa, na indeksowanej kwocie kapitału, a nie kwocie rzeczywiście udostępnionego kapitału.

Zdaniem Sądu drugiej instancji, powyższe klauzule cechują się rażącym barkiem jednoznaczności. Dowodzi tego sama redakcja postanowień dotyczących indeksacji, które są zamieszczone w różnych jednostkach redakcyjnych umowy i odsyłają do obszernego regulaminu oraz Tabeli Kursów Walut Obcych, w której bank informuje o przyjętych arbitralnie cenach kupna i sprzedaży walut. Samo pojęcie indeksacji nie zostało w umowie zdefiniowane ani w jakikolwiek sposób wyjaśnione. Nie sposób przyjąć, aby treść postanowień dotyczących indeksacji dawała konsumentowi jednoznaczną informację o tym, że wyrażenie salda kredytu w walucie obcej prowadzi do możliwych wahań wysokości zadłużenia wyrażonego w PLN. Ponadto przyjęte w umowie klauzule przeliczenia walutowego z PLN na CHF muszą być uznane za nieuczciwe, ponieważ do uruchomienia kredytu oraz spłaty kredytu zastosowano kurs kupna, zamiast sprzedaży, a do spłaty kredytu kurs sprzedaży zamiast kursu kupna. Z tego względu sam zastosowany przez Bank do przeliczenia walutowego rodzaj kursu był nieuczciwy, niezależnie od tego, czy był

on rynkowy, czy też nie. Dodatkowo, przyjęte w umowie klauzule przeliczenia walutowego z CHF na PLN po kursie sprzedaży CHF nie gwarantowały jakichkolwiek mechanizmów, które mogłyby ograniczyć ryzyko zmiany kursu waluty, ponoszonego przez konsumenta. W konsekwencji całym ryzykiem zmiany kursu walut został obciążony konsument, co jest sprzeczne z dobrymi obyczajami, a równocześnie rażąco narusza interesy konsumenta. Za sprzeczne z dobrymi obyczajami i rażąco naruszające interesy konsumenta Sąd Apelacyjny uznał za niedozwolone postanowienia umowne także w zakresie, w jakim wskazują, że stosowane mają być kursy walut określone w bankowej tabeli kursów, ponieważ Bank przyznał sobie prawo do jednostronnego regulowania wysokości tych kursów.

Sąd Apelacyjny wskazał, że skutkiem uznania klauzul przeliczenia walutowego za postanowienie regulujące świadczenia główne, jest nieważność umowy. Skoro postanowienia odnoszą się do głównych świadczeń stron, to należy przyjąć, że brak jest konsensu co do niezbędnych elementów umowy kredytu. W ocenie Sądu odwoławczego, przepisy prawa nie przewidują możliwości jakiegokolwiek wyręczania stron w uzyskiwaniu konsensu co do niezbędnych postanowień umowy. Sąd Apelacyjny uznał, że wobec przyjęcia, że umowa kredytu jest nieważna, bez znaczenia pozostaje zawarcie przez powódkę aneksu do niej. W szczególności zawarty aneks nie usuwa niedozwolonego charakteru zawartych w niej postanowień dotyczących indeksacji kredytu.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego powódka jest uprawniona do domagania się zwrotu nienależnego świadczenia, nadpłaty określonej w żądaniu pozwu, w związku z brakiem umownej podstawy przysporzenia, wobec stwierdzonej przesłankowo nieważności umowy kredytowej. Sąd ten nie podzielił poglądu, że powódka nie jest uprawniona do domagania się zwrotu nienależnego świadczenia wobec faktu, że wiedziała o tym, iż nie była zobowiązana do świadczenia (art. 411 k.c.). Uznał, że powódka spełniała świadczenie w celu uniknięcia przymusu.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, brak jest podstaw do uznania roszczenia powódki za niezasadne, pomimo tego, że powódka pozostaje dłużnikiem Banku. Sąd bez inicjatywy pozwanego w postaci zarzutu potrącenia, w wypadku stwierdzenia jedynie przesłankowo nieważności umowy, nie może zaliczyć wpłaconych przez powódkę rat na kwotę niespłaconego kapitału. Sąd odwoławczy

podkreślił, że zgodnie z teorią dwóch kondycji, w przypadku umowy wzajemnej każdej stronie przysługuje roszczenie o zwrot świadczenia spełnionego w wykonaniu tej umowy, która okazała się nieważna.

Pozwany wniósł skargę kasacyjną, w której zaskarżył wyrok Sądu drugiej instancji w całości. Skarżący zarzucił naruszenie: art. 365 § 1 k.p.c., art. 479⁴³ k.p.c. w zw. z art. 9 ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 roku o zmianie ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów oraz niektórych innych ustaw (Dz.U.2015.1634) w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 4 ust. 2 i art. 6 ust. 1 Dyrektywy Rady 93/13, art. 65 § 1 i § 2 k.c. i art. 385¹ § 2 k.c. w zw. art. 69 ust. 1 i 2 pr. bank. (w brzmieniu sprzed nowelizacji dokonanej ustawą z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy - Prawo bankowe), art. 69 ust. 3 pr. bank., art. 69 ust. 2 pkt 4a pr. bank. i art. 58 § 1 i § 3 k.c. w zw. z art. 4 ust. 2 i art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13, art. 358 § 2 k.c. w zw. z art. 3 k.c. i art. 385¹ § 2 k.c. w zw. z art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13, art. 385² k.c., art. 58 § 1 i § 3 k.c. w zw. z art. 385¹ § 1 i § 2 k.c. i art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13, art. 385¹ § 1 i § 2 k.c., art. 353¹ k.c., art. 4 ustawy o zmianie ustawy - Prawo bankowe (ustawa antyspreadowa) w zw. z art. 385² k.c. oraz art. 316 k.p.c., art. 410 § 1 i § 2 k.c. w zw. z art. 405 k.c. i art. 411 pkt. 1 i 4 k.c. Na tej podstawie skarżący wnosił o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

W odpowiedzi powódka wniosła o oddalenie skargi kasacyjnej i zasądzenie na jej rzecz zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna pozwanego nie zasługuje na uwzględnienie.

Nietrafny jest zarzut naruszenia art. 365 § 1 k.p.c. poprzez jego niezastosowanie oraz art. 479⁴³ k.p.c. w zw. z art. 9 ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów oraz niektórych innych ustaw (Dz.U.2015.1634) w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. mającego polegać na ich niewłaściwym zastosowaniu oraz błędnym przyjęciu iż: (i) wyrok SOKiK z 14 grudnia 2010 r. (sygn. akt XVII AmC 426/09) przesądza również o abuzywności klauzuli indeksacyjnej, mimo, iż z motywów pisemnego uzasadnienia tego wyroku wynika, że za abuzywne uznano wyłącznie odwołanie do Tabeli Kursów Walut, a sama

zasada indeksacji nie została zakwestionowana; (ii) postanowienia dotyczące sposobu ustalania Tabeli Kursów Walut mogą być uznane za element określający świadczenie główne stron, mimo, iż SOKiK w uzasadnieniu powołanego wyroku wskazał, że nie stanowią one świadczenia głównego stron.

Nie ma racji skarżący zarzucając Sądowi Apelacyjnemu nierozróżnienie postanowień umowy odnoszących się do klauzuli ryzyka walutowego oraz klauzuli spreadu walutowego. W aktualnym orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej rozróżnia się abuzywność postanowień dotyczących kryteriów przeliczania waluty krajowej na walutę indeksacji (klauzule kursowe), od innych klauzul, których zastrzeżenie w umowie jest także równoznaczne z obciążeniem konsumenta ryzykiem walutowym, tj. negatywnymi następstwami deprecjacji waluty krajowej – tzw. klauzule ryzyka walutowego (zob. wyroki z 20 września 2017 r., C-186/16, *Ruxan-dra Paula Andriciuc i in. v. Banca Romaneasca SA*; z 20 września 2018 r., C-51/17, *OTP Bank Nyrt. i in. v. Terez Ilyez i in.*). Trybunał ten przyjmuje wprawdzie, że dyrektywa 93/13 wymaga jedynie usunięcia postanowienia niedozwolonego, a nie innego postanowienia, które nie jest niedozwolone, jednak usunięcie jedynie części klauzuli waloryzacyjnej może być dopuszczalne tylko wtedy, jeżeli wynika z niej zobowiązanie umowne odrębne od innych postanowień umownych (zob. wyroki: z 7 sierpnia 2018 r., C-96/16 i C-94/17, *Banco Santander SA i in. v. Mahamadou Dembie i in.*; z 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, *I.W. i R.W. v. Bank BPH S.A.*). Tymczasem wskazane klauzule nie kreują odrębnych zobowiązań umownych, są ze sobą ściśle powiązane i stanowią wspólnie elementy składające się na abuzywny mechanizm waloryzacyjny, co uzasadnia uznanie za abuzywne wszystkich klauzul tworzących ten mechanizm.

W tej sytuacji Sąd Apelacyjny trafnie wskazał, że z art. 479⁴³ k.p.c. wynikało, iż prawomocny wyrok SOKiK o uznaniu postanowień umownych za niedozwolone ma skutek wobec osób trzecich od chwili wpisania go do rejestru klauzul niedozwolonych. Przepis ten wprawdzie utracił moc, jednak w odniesieniu do postanowień wzorca umowy, które zostały wpisane do rejestru postanowień wzorców umów uznanych za niedozwolone, stosuje się nadal przepisy w brzmieniu dotychczasowym, nie dłużej niż 10 lat od dnia wejścia w życie ustawy. Zob. także uchwałę 7 sędziów Sądu Najwyższego z 20 listopada 2015 r., III CZP 17/15, zgodnie

z którą prawomocność materialna wyroku uznającego postanowienie wzorca umowy za niedozwolone wyłącza powództwo o uznanie za niedozwolone postanowienia tej samej treści normatywnej stosowanego przez przedsiębiorcę pozwanego w sprawie, w której wydano ten wyrok (art. 365 i 366 k.p.c.).

Nie ma racji skarżący zarzucając naruszenie art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 4 ust. 2 i art. 6 ust. 1 Dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich polegające na jego błędnej wykładni i błędnym przyjęciu, że: (i) klauzula indeksacyjna nie została sformułowana jednoznacznie (ii) klauzula indeksacyjna obciąża całym ryzykiem zmiany kursów walut konsumenta, co narusza dobre obyczaje i rażąco narusza interesy powódki, (iii) stosowanie przez Bank odmiennego kursu kupna do uruchomienia kredytu, a kursu sprzedaży do spłaty rat kredytu jest nieuczciwe, (iv) postanowienia dotyczące Tabeli Kursów Walut rażąco naruszają interes powódki, mimo braku dokonania odrębnej oceny tej przesłanki względem powódki - a w konsekwencji niewłaściwe zastosowanie art. 385¹ § 1 k.c. poprzez błędne przyjęcie, że postanowienia umowy (§ 2 ust. 2, § 7 ust. 1, § 8 ust. 3 Regulaminu) kształtują prawa i obowiązki powódki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, naruszając jej interesy i to w sposób rażący - mimo że postanowienia te oceniane na dzień zawarcia umowy przesłanek tych nie spełniają.

Sąd Najwyższy konsekwentnie stoi na stanowisku, że co prawda bank nie ma obowiązku zamieszczenia w umowie matematycznej formuły zmiany oprocentowania, jednakże jest zobligowany do sformułowania postanowień umownych w sposób jasny, jednoznaczny i na tyle precyzyjny, aby konsument był w stanie na ich podstawie ustalić treść zawartej umowy i wynikających z niej zobowiązań swoich oraz banku. W orzecznictwie utrwalony jest pogląd, że postanowienia umowy (regulaminu), określające zarówno zasady przeliczenia kwoty udzielonego kredytu na złotówki przy wypłacie kredytu, jak i spłacanych rat na walutę obcą, pozwalające bankowi swobodnie kształtować kurs waluty obcej, mają charakter niedozwolonych postanowień umownych (zob. wyrok SN z 12 września 2024 r., II CSKP 189/24).

Niezasadny jest również zarzut naruszenia art. 65 § 1 i § 2 k.c. i art. 385¹ § 2 k.c. w zw. art. 69 ust. 1 i 2 pr. bank. (w brzmieniu sprzed nowelizacji dokonanej

ustawą z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy - Prawo bankowe) oraz art. 69 ust. 3 pr. bank. poprzez ich niezastosowanie oraz art. 69 ust. 2 pkt. 4a pr. bank. i art. 58 § 1 i § 3 k.c. poprzez ich błędne zastosowanie - w zw. z art. 4 ust. 2 i art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13/EWG, polegające na zaniechaniu dokonania wykładni oświadczeń woli stron i błędnym przyjęciu przez Sąd, że: (i) postanowienia dotyczące określenia Tabeli Kursów Walut stanowią element przedmiotowo istotny umowy kredytu, bez którego nie jest możliwe określenie świadczenia głównego; (ii) kwota kredytu została określona w umowie niejednoznacznie przez odniesienie do przyszłej Tabeli Kursowej, (iii) bez postanowień dotyczących sposobu ustalania Tabeli Kursów Walut nie istnieje możliwość wykonania umowy - a w konsekwencji błędne przyjęcie, iż nie został osiągnięty konsens stron co do głównych świadczeń stron, co prowadzi do uznania umowy za nieważną, mimo, że bez kwestionowanych postanowień – według skarżącego - jest możliwe ustalenie świadczenia głównego stron, a umowa jest wykonalna.

W judykaturze wyjaśniono, że bez abuzywnych klauzul przeliczeniowych umowa kredytu indeksowanego nie może nadal obowiązywać, gdyż ich wyeliminowanie prowadzi do upadku klauzuli ryzyka walutowego, charakterystycznego dla umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej i uzasadniającego powiązanie stawki oprocentowania ze stawką LIBOR, co jest równoznaczne z tak daleko idącym przekształceniem umowy, iż należy ją uznać za umowę o odmiennej istocie i charakterze niż zamierzone przez strony, choćby nadal chodziło tu tylko o inny podtyp czy wariant umowy kredytu. Rzecz bowiem w tym, że bez postanowień określających sposób wyznaczenia kursu miarodajnego dla przeliczenia złotówki na franki szwajcarskie i na odwrót (bez uzupełnienia związanej z tym luki), klauzule przewidujące indeksację (ucieleśniające też ryzyko walutowe), w ogóle nie mogą wyrzucić skutku.

Jeżeli bez niedozwolonych postanowień umowa nie może obowiązywać – o czym decyduje ocena obiektywna – sąd może podjąć środki zaradcze zmierzające do utrzymania umowy tylko pod warunkiem (jest to jeden z warunków), że całkowity upadek umowy naraża konsumenta na „szczególnie niekorzystne konsekwencje”, w świetle okoliczności istniejących w czasie sporu lub możliwych wówczas do przewidzenia, z uwzględnieniem rzeczywistych i bieżących interesów

konsumenta oraz z zastrzeżeniem, że do celów tej oceny decydująca jest wola wyrażona przez konsumenta w tym względzie w tym sensie, iż jeżeli sąd poinformował konsumenta w sposób obiektywny i wyczerpujący o skutkach prawnych oraz szczególnie szkodliwych skutkach ekonomicznych, jakie może mieć dla niego „unieważnienie” umowy, sąd ten nie może, po uwzględnieniu jego woli stwierdzenia nieważności umowy, sprzeciwić się zrzeczeniu się przez niego ochrony przyznanej im przez dyrektywę 93/13, a z drugiej strony sąd nie może chronić konsumenta przed upadkiem umowy, jeżeli ocenia, że nie naraża on go na szczególnie niekorzystne konsekwencje, choćby konsument domagał się tej ochrony (zob. postanowienie SN z 25 kwietnia 2024 r., I CSK 1583/23).

Nietrafny jest zarzut naruszenia art. 358 § 2 k.c. w zw. z art. 3 k.c. i art. 385¹ § 2 k.c. w zw. z art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13/EWG poprzez ich niezastosowanie oraz art. 385² k.c. poprzez jego zastosowanie i (i) zaniechanie dokonania oceny skutków braku związania abuzywnym postanowieniem na dzień zawarcia umowy, zamiast na dzień orzekania (tj. na moment zaistnienia sporu), (ii) nieuzupełnienie luki powstałej wskutek uznania postanowień umowy (§ 2 ust. 2, § 7 ust. 1) za abuzywne za pomocą przepisów dyspozytywnych, mimo że kurs wymiany walut PLN/CHF może zostać ustalony również w oparciu o przepis dyspozytywny obowiązujący w dniu orzekania - art. 358 § 2 k.c., a który to przepis może znaleźć również zastosowanie z uwagi na fakt, że umowa kredytu jest zobowiązaniem o charakterze trwałym.

Jak wyjaśniono w utrwalonym orzecznictwie Sądu Najwyższego, oceny czy postanowienie umowne jest niedozwolone, dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy. Przedmiotowa umowa w dacie jej zawarcia zawierała abuzywne postanowienia, a ich treść została zmieniona aneksem i dopiero wówczas ustala ich abuzywność. Sąd Apelacyjny dokonał takich właśnie ustaleń faktycznych, zasadnie przyjmując, że postanowienia te w chwili zawarcia przez strony umowy miały charakter niedozwolony. Późniejsze usunięcie abuzywności tych postanowień nie ma wpływu na ich ocenę w chwili zawarcia umowy.

Ponadto w judykaturze wyjaśniono, że możliwość zastąpienia nieuczciwego postanowienia umownego przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym ma charakter wyjątkowy i jest ograniczona do przypadków, w których usunięcie nieuczciwego postanowienia umownego zobowiązywałoby sąd

do unieważnienia umowy jako całości, narażając tym samym konsumenta na szczególnie szkodliwe skutki tak, że ten ostatni zostałby tym ukarany (zob. postanowienie SN z 26 marca 2024 r., I CSK 6863/22). Natomiast niedopuszczalne jest zastępowanie wyeliminowanego abuzywnego postanowienia umowy innym mechanizmem wyliczenia kwoty raty kapitałowo-odsetkowej. Żaden bowiem przepis prawa, w tym art. 385¹ i art. 358 § 2 k.c., nie daje podstaw do zastąpienia klauzuli abuzywnej innym postanowieniem. Uzupełnienie luk po wyeliminowaniu takiej klauzuli stanowiłoby bowiem zbyt daleko idącą modyfikację umowy w celu ratowania sytuacji prawnej przedsiębiorcy stosującego niedozwolone postanowienie umowne (zob. postanowienie SN z 29 marca 2024 r., I CSK 2843/23). W razie eliminacji klauzul *spreadowych* zniesiony zostaje mechanizm indeksacji oraz różnic kursów walutowych, przez co dochodzi do zmiany charakteru głównego przedmiotu umowy i jej upadku. Tym samym nie ma podstaw do zastąpienia abuzywnych postanowień umowy jakimikolwiek innymi postanowieniami mogącymi wynikać z przepisów o charakterze dyspozytywnym (zob. postanowienie SN z 26 marca 2024 r., I CSK 780/23). Poza tym nie można nie zauważyć, że nawet gdyby doszło do wprowadzenia średniego kursu NBP dla franka szwajcarskiego, to zostałaby rozwiązana kwestia wyłącznie spreadu walutowego, natomiast kluczowa jest klauzula ryzyka kursowego, której takie działanie by nie wyeliminowało (zob. wyroki SN 12 września 2024 r., II CSKP 189/24, i z 19 grudnia 2024 r., II CSKP 243/24).

Nie ma racji skarżący zarzucając naruszenie art. 58 § 1 i § 3 k.c. w zw. z art. 385¹ § 1 i § 2 k.c. i art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13/EWG poprzez ich błędne zastosowanie i zaniechanie dokonania oceny: (i) czy przyjęcie nieważności umowy z uwagi na abuzywność niektórych jej postanowień jest zgodne z zasadą proporcjonalności oraz odpowiada sankcji bezskuteczności (niezwiązania postanowieniem) z art. 385¹ § 2 k.c., (ii) jakie skutki pociąga za sobą uznanie umowy za nieważną wobec konsumenta i Banku, i to na dzień orzekania, oraz czy i w jakim zakresie skutki te są dla konsumenta dotkliwe i czy jest on ich świadomy – a w konsekwencji błędne przyjęcie, iż: (i) abuzywność postanowień dotyczących Tabeli Kursów Walut winna powodować nieważność całej umowy, (ii) do uznania

umowy za nieważną wystarczające jest wyrażenie przez konsumenta takiej woli, a (iii) jej wyrażenie wyłącza możliwość uzupełnienia umowy przepisem dyspozytywnym.

Przepisy art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym sąd krajowy może, po stwierdzeniu nieważności nieuczciwego warunku znajdującego się w umowie zawartej między konsumentem a przedsiębiorcą, która to nieważność nie pociąga za sobą nieważności tej umowy w całości, zastąpić ten warunek przepisem dyspozytywnym prawa krajowego, a ponadto stoją na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym sąd krajowy może stwierdzić nieuczciwy charakter nie całości warunku umowy zawartej między konsumentem a przedsiębiorcą, lecz jedynie elementów tego warunku, które nadają mu nieuczciwy charakter, w związku z czym warunek ten pozostaje, po usunięciu takich elementów, częściowo skuteczny, jeżeli takie usunięcie sprowadzałoby się do zmiany treści tego warunku, który ma wpływ na jego istotę (zob. np. postanowienie SN z 3 kwietnia 2024 r., I CSK 2334/23). Artykuł 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie wypełnieniu luk w umowie, spowodowanych usunięciem z niej nieuczciwych warunków, które się w niej znajdowały, wyłącznie na podstawie przepisów krajowych o charakterze ogólnym, przewidujących, że skutki wyrażone w treści czynności prawnej są uzupełniane w szczególności przez skutki wynikające z zasad słuszności lub ustalonych zwyczajów, które nie stanowią przepisów dyspozytywnych lub przepisów mających zastosowanie, jeżeli strony umowy wyrażą na to zgodę (zob. wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak).

Gdyby sąd krajowy mógł zmieniać treść nieuczciwych warunków zawartych w takich umowach, takie uprawnienie mogłoby zagrażać realizacji długoterminowego celu ustanowionego w art. 7 dyrektywy 93/13. Uprawnienie to przyczyniłoby się bowiem do wyeliminowania zniechęcającego skutku wywieranego na przedsiębiorców przez niestosowanie takich nieuczciwych warunków wobec konsumentów, ponieważ wciąż byłiby oni skłonni do stosowania rzeczonych warunków ze świadomością, że nawet gdyby miały one zostać „unieważnione”, to umowa może jednak zostać uzupełniona w niezbędnym zakresie przez sąd krajowy, tak aby zagwarantować w ten sposób interes rzeczonych przedsiębiorców

(zob. m.in. wyrok TSUE z 12 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Espanol de Crédito, pkt 69). Wobec braku krajowych przepisów prawa o charakterze dyspozytywnym, którymi można by uzupełnić lukę powstałą po wyeliminowaniu abuzywnych postanowień umownych, Sąd Apelacyjny nie mógł uzupełnić łączącej strony umowy o kredyt odwołaniem do kursu NBP i na tej podstawie dokonać rozliczenia stron.

Nie ma racji skarżący zarzucając naruszenie art. 385¹ § 1 i § 2 k.c., art. 353¹ k.c. oraz art. 4 ustawy o zmianie ustawy - Prawo bankowe (dalej: ustawa antyspreadowa) w zw. z art. 385² k.c. oraz art. 316 k.p.c. poprzez ich niezastosowanie i: (i) nieuwzględnienie dokonania przez strony zmiany treści umowy co do sposobu jej wykonania w drodze Aneksu, i to jeszcze przed wejściem w życie ustawy antyspreadowej (ii) nieuwzględnienie stanu wprowadzonego ustawą antyspreadową przy ocenie celowości stosowania przez Sąd sankcji (nieważności) dla zachęcenia banków do umieszczania w umowach kredytu postanowień dotyczących kursów walut, w sytuacji, gdy obowiązek taki wynika już z ww. ustawy, wypełniając cele Dyrektywy 93/13 - a w konsekwencji zaniechanie dokonania oceny skutków braku związania abuzywnym postanowieniem na dzień orzekania i błędne przyjęcie, że nie została uchylona ewentualna abuzywność postanowień kwestionowanych przez powódkę.

Jak wyjaśnił Sąd Najwyższy powyżej, oceny czy postanowienie umowne jest niedozwolone (art. 385¹ § 1 k.c.) dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy (art. 385² k.c.; zob. postanowienie SN z 11 kwietnia 2024 r., I CSK 1347/23). Ocenie podlega więc sama treść postanowienia umownego, a nie jego stosowanie na etapie wykonania umowy. Nie ma więc racji skarżący, że uznanie zakwestionowanych przez powódkę postanowień umownych za abuzywne powinno nastąpić poprzez ich odniesienie do faktycznego sposobu wykonywania umowy przez bank, a nie przez pryzmat możliwości, jakie ich treść stwarzała dla pozwanego w zakresie jednostronnego, swobodnego kształtowania wysokości należności przysługujących mu od powódki. To, czy bank będzie korzystał z tych możliwości, jest prawnie irrelewantne dla dokonania tej oceny.

W konsekwencji niezasadny jest także zarzut naruszenia art. 410 § 1 i § 2 k.c. w zw. z art. 405 k.c. polegające na ich błędnym zastosowaniu oraz art. 411 pkt. 1 i 4 k.c. poprzez ich niezastosowanie i błędnym przyjęciu, iż: (i) świadczenia spełnione

przez powódkę na rzecz Banku stanowiły świadczenia nienależne, mimo że znajdowały one podstawę w łączącym strony stosunku prawnym, (ii) została spełniona przesłanka wzbogacenia (po stronie Banku) i zubożenia (po stronie powódki), mimo, iż powódka nie zwróciła jak dotąd nawet kwoty udostępnionego kapitału, (iii) w przypadku uznania umowy kredytu za nieważną i braku zwrotu przez powódkę nawet kwoty udostępnionego kapitału, płatność poszczególnych rat na rzecz Banku jest dokonywana pod przymusem z uwagi na możliwość wypowiedzenia umowy przez Bank, i nie stanowią one spełnienia przez powódkę jej niewymagalnego świadczenia względem Banku z tytułu hipotetycznego bezpodstawnego wzbogacenia.

Należy przypomnieć, iż w uchwale pełnego składu Izby Cywilnej z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22 (OSNC 2024, nr 12, poz. 118) Sąd Najwyższy wyjaśnił, że jeżeli w wykonaniu umowy kredytu, która nie wiąże z powodu niedozwolonego charakteru jej postanowień, bank wypłacił kredytobiorcy całość lub część kwoty kredytu, a kredytobiorca dokonywał spłat kredytu, powstają samodzielne roszczenia o zwrot nienależnego świadczenia na rzecz każdej ze stron. Zakwestionowana więc została możliwość stosowania tzw. teorii salda we wzajemnych rozliczeniach między bankiem a konsumentem.

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.

O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na podstawie art. 100 i art. 108 § 1 k.p.c. w zw. art. 398²¹ k.p.c.

Agnieszka Góra-Błaszczkowska

Krzysztof Grzesiowski

Ewa Stefańska

[wr]

[r.g.]

[a.ł]